

Kivijärven yläkoululaisten puheen variaatio

Kandidaatintutkielma

Emmilotta Kinnunen

Suomen kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Emmilotta Kinnunen	
Työn nimi – Title Kivijärven yläkoululaisten puheen variaatio	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 21 sivua ja liitteet
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Murteentutkimus on yksi kielitieteen tärkeimmistä aloista. Murteita on tutkittu paljon, mutta juuri Kivijärven murteesta ei ole aiemmin tehty yksittäistä tieteellistä tutkimusta. Tutkimusaiheenani on kivijärveläisten nuorten puhekieli ja sen vaihtelu. Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Kuinka paljon kivijärveläisten nuorten puheessa on vielä jäljellä vanhaa Kivijärven murretta? Mitä murteellisia piirteitä heidän puheestaan on hävinnyt? Mitä piirteitä perinteisestä murteesta on säilynyt? 2. Mitä piirteitä nuorten puheeseen on tullut yleiskielestä tai mahdollisesti muista murteista?</p> <p>Työni on sosiolingvistista tutkimusta. Vertaan nuorten puhetta siihen puhekieleen, jota Kivijärvellä on puhuttu silloin, kun vanhat aluemurteet eivät vielä alkaneet sekoittua. Lauri Kettunen on kerännyt paljon aineistoa noilta ajoilta, ja tiedot vanhasta murteesta olenkin kerännyt lähinnä hänen tuotannostaan. Tutkimukseni pohjana ja tukena ovat myös usean suomalaisen tutkijan tulokset siitä, millä tavalla kielen on havaittu muuttuvan ja vaihtelevan. Olen lähtenyt pohtimaan nuorten kieltä mm. Harri Mantilan ja Aila Mielikäisen tapaan eri murrepiirteiden näkökulmasta. Valitsin seitsemän eri murrepiirrettä, joiden nykytilannetta havainnoin.</p> <p>Keräsin aineiston Kivijärven peruskoulun kahdeksannelta ja yhdeksänneltä luokalta kyselylomakkeella. Informantteja oli yhteensä 21. Havainnoin tuloksia laadullisesti, joskin tein joitakin yleistyksiä esimerkiksi murrepiirteiden nykyesiintyvyydestä.</p> <p>Vastaaviin muualla toteutettuihin tutkimuksiin verrattuna tutkimustulokseni olivat suurilta osin odotettavissa. Tulosten perusteella voin sanoa, että NUT-partisiipin muoto <i>saanna</i> ja pitkän AA:n diftongiutunut muoto <i>peä</i> ovat hävinneet nuorten puhekielestä. Muut tutkimani piirteet olivat vielä edustettuina jossain määrin, joista <i>ts:n</i> edustus <i>ht</i> : <i>t</i> oli vahvimmilla. Hävinneiden perinteisten murrepiirteiden tilalle on tullut lähinnä yleispuhekielen ja yleiskielen piirteitä. Muista murteista ei ole tullut piirteitä merkittävästi. Poikkeuksena on <i>ts:n</i> itämurteinen edustus <i>mettä</i>, joka on ottanut sijaa Kivijärvelläkin. Se oli edustettuna viidellä informantilla. Nuorten puhekieli jatkaa siis muuttumistaan Kivijärvelläkin. Mielenkiintoista olisi tietää, mitkä kaikki syyt vaihteluun vaikuttavat.</p>	
Asiasanat – Keywords: sosiolingvistiikka, murteet, dialektologia, kielenkäyttö	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TEORIA	2
2.1 Suomen murteet ja puhekieli.....	2
2.2 Murteen käsite	3
2.3 Kivijärven murre	4
2.4 Sociolingvistinen tutkimus	5
2.4.1 Sociolingvistisen tutkimuksen perusteet	5
2.4.3 Murrepiirteiden tutkimus.....	6
3 TUTKIMUSASETELMA	10
3.1 Murrepiirteiden valinta.....	10
3.2 Tutkimuksen toteuttaminen.....	11
4 ANALYYSI	13
4.1 Perinteisten murteenpiirteiden edustus.....	13
4.2 Muualta tulleet puhekielen piirteet.....	14
4.3 Informanttien välistä vertailua	16
5 PÄÄTÄNTÖ	19
LÄHTEET	21
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Kandidaatintutkielmassani tutkin kivijärveläisten nuorten puhekieltä. Teen sosiolingvististä tutkimusta, sillä haluan tietää, minkälaista nuorten puhekieli on, kuinka se vaihtelee ja mistä vaihtelu voisi johtua. Erityisesti huomioin, kuinka informanttien alueellinen sijoittuminen, Kivijärvellä asuminen, vaikuttaa kielen eri piirteisiin. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Kuinka paljon kivijärveläisten nuorten puheessa on vielä jäljellä vanhaa Kivijärven murretta? Mitä murteellisia piirteitä heidän puheestaan on hävinnyt? Mitä piirteitä perinteisestä murteesta on säilynyt?
2. Mitä piirteitä nuorten puheeseen on tullut yleiskielestä tai mahdollisesti muista murteista?

Murteentutkimusta on Suomessa tehty paljon. 1970-luvulla haluttiin tietää, miten puhehuomi ja aluemurteet ovat muuttuneet (Mielikäinen 1984: 187). Nyt 2000-luvulla tunnetaan melko tarkasti suomen puhekielen eri piirteiden tilanne ja piirteiden tendenssit yleistyä tai vähentyä (Mantila 2004: 323). Tutkimuksessani tarkastellaan kieltä näistä molemmista näkökulmista. Selvitän, miten puhekieli on muuttunut Kivijärvellä, ja sitten tarkastelen, ovatko kielen piirteiden eri taipumukset toteutuneet Kivijärvellä odotusten mukaisesti.

Kieli muuttuu koko ajan, enkä siksi usko, että kysymykset kielen muutoksista ovat vanhentuneet. Juuri Kivijärven puhekieltä ei ole aikaisemmin tutkittu kielitieteellisessä opinnäytetyössä tai tutkielmassa, joten pidän dokumentointia tärkeänä.

Jokaisella ihmisellä on oma idiolektinsa eli oma ominainen puhetapansa (Suojanen 1982: 7). Jokainen muodostaa ja muokkaa omaa identiteettiään verraten sitä ympäristöönsä. Myös puhekieli muokkautuu osin ympäristön vaikutuksesta. Kieli on siten myös osa koko ryhmän identiteettiä. (Suojanen 1982: 7.) Kivijärven kunnassa elää n. 1260 ihmistä (Tilastokeskus), joiden elämään tutkimusaiheeni liittyy läheisesti joka päivä. Tutkimukseni on samalla itsetutkiskelua, sillä olen asunut Kivijärvellä ensimmäiset 18 vuotta elämästäni. Minun lisäksi maailmalla on suuri määrä henkilöitä, joiden identiteettiin, puheeseen ja sydämeen Kivijärvellä kuultu puhekieli on jättänyt jälkiä.

2 TEORIA

2.1 Suomen murteet ja puhekieli

Vielä 1800-luvulla suomen kieltä edustivat vuosisatojen aikana itsenäisesti kehittyneet vanhat murteet (Paunonen 1989: 217). Silloin laadittiin yksityiskohtaisia kuvauksia, millaista murretta eri kunnissa puhuttiin (Lappalainen 2004: 33). Kaikki Suomen murteet jaettiin kahteen päämurrealueeseen, itä- ja länsimurteisiin (Rapola 1990: 32). Idässä päämurteet ovat savolaismurteet ja kaakkoismurteet, ja lännessä lounaismurteet, hämäläismurteet ja pohjalaismurteet (Rapola 1990: 103).

1800-luvun puolivälin jälkeen kieli alkoi muuttua, kun sosiaalisia murteita alkoi kehittyä erilaisten yhteiskunnallisten ja poliittisten muutosten seurauksena. Suomessa alkoi teollistuminen ja sen myötä kaupungistuminen. Muuttoliike loi kaupunkeihin hyvin epäyhtenäisen väestörakenteen. Erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin kuuluvat ihmiset puhuivat eritavoin, ja erilähtöiset kielenpiirteet alkoivat sulautua yhteen. Enää vanhat aluemurteet eivät kertoneet yhtä selkeästi puhujan alueellisesta taustasta. Näin alkoivat muodostua uudentyyppiset puhekielen muodot, sosiaaliset murteet. Näihin sekakielimuotoihin on yhdistynyt useiden kielenulkoisten seikkojen lisäksi myös aineksia kirja- ja yleiskielestä. (Paunonen 1989: 209–214.)

Kieli ei enää ole pysynyt samana pitkään, vaan muutos on ollut nopeaa (Mielikäinen 1984: 206). Myös maaseudulla aluemurteiden rinnalle on tullut kirja- ja yleiskielisiä sekä muualta tulleita piirteitä. 1900-luvun alkupuolella puhekieli vielä erotteli eri säätyjä, mutta myöhemmin erot tasoittuivat. Sivistyneistö lakkasi vaatimasta niin voimakkaasti puhdasta kieltä, ja yleiskielisyys on ulottunut maaseudullekin. Vielä 1950-luvulla olisi voinut ajatella, että murteet jatkavat yleiskielistymistään, ja myös alempien sosiaaliryhmien puheessa yleistyisi kirjakielinen malli. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä kansankulttuurin ja murteiden arvostus alkoi kasvaa. (Paunonen 1989: 218–225.)

Vaikka vielä 1970-luvulla murteiden ajateltiin tasoittuvan keskenään ja sosiaalisten murre-erojen ajateltiin kasvavan (Mantila 2004: 322), niin toisin kävi. Puhekieli pirstaloitui (Paunonen 1989: 220). Vaikka kasvava osa suomalaisista käyttää sellaista puhekieltä, joka ei paljasta heidän taustojaan, niin murteet ovat kuitenkin säilyneet 2000-luvulla. Myös murteiden kirjallinen käyttö on lisääntynyt. Tietyt murrepiirteet ovat yleistyneet ja muuttuneet hyvin eläviksi. (Mantila 2004: 322.) Nyt 2000-luvulla puheen variaatiota voi tarkastella monesta eri

näkökulmasta, sillä vaihtelua tapahtuu niin monella eri tapaa. Alueellista vaihtelua on yhä, mutta se jaotellaan eri piirteiden mukaan. Lisäksi kielen vaihteluun vaikuttaa erilaiset sosiaaliset taustamuuttujat, joista keskeisimmät ovat ikä, sukupuoli ja sosiaalinen tausta. Kielen vaihtelusta on Suomessa vähemmän tutkittu kielen tilanteista vaihtelua. Kielen tilanteista vaihtelua kuitenkin esiintyy, ja se on siksi yhtäläillä tärkeä tutkimuksen kohde (Lappalainen 2004: 33–42).

2.2 Murteen käsite

Murteen käsite on puhuttanut tutkijoita paljon. Alkujaan murteilla tarkoitettiin alueellisia puhekielen muotoja, jotka olivat kehittyneet omapohjaisesti jo satojen vuosien ajan. Kun sosiaalisia murteita alkoi syntyä, alkoi murrekäsittekin muuttua. Paunosen näkemys 1980-luvulla oli, että ihmisten sekakielimuotoja voidaan vielä kutsua aluemurteiksi, sillä ne osoittavat puhujensa alueellista taustaa. (Paunonen 1989: 214–218.) Hieman aiemmin hän kirjoittaa myös, että erilaisilla sosiaalisilla yhteisöillä ja ryhmillä voi olla omia sosiaalisia murteitaan. Eroavathan ryhmät kielellisesti toisistaan. Esimerkiksi eri ikäryhmien välillä on eroja, joten voitaisiin puhua ikäryhmämurteista. Hän mainitsee myös yksilölliset erot, joiden perusteella voidaan puhua yksilömurteista eli idiolekteista. Tätä hän kuitenkin pitää ääritapauksena. (Paunonen 1982: 36.)

Puhekieli ei ole enää millään tavalla yhtenäistä (Paunonen 1989: 220). Aila Mielikäinen (1986: 16–17) korostaa, että vanhojen paikallismurteiden tasoittuminen ja yleiskielistyminen ei ole yksinkertainen asia. Murteet sekoittuvat koko ajan muuttoliikkeen takia. Mielikäinen muistuttaa myös, etteivät tutkijat pysty enää määrittellä eri rekistereitä ja sosiaalimurteitakaan. (Mielikäinen 1986: 16–17.) Mielikäisen (1984: 191) mukaan lingvististä ja sosiaalista perustetta aluemurteen käsitteen käytölle ei nyky-suomalaisessa yhteiskunnassa enää ole.

Mielikäinen (1984: 190–191) tuo esille myös *murre*-sanon sosiaalisen mielikuvan. Sanaa *murre* käytetään usein oman “puhtaan” kielen vertaamisessa vieraaseen ja erilaiseen kieleen. Mielikuva saattaa vaikuttaa tutkijoiden asennoitumiseen, ja jopa johdattaa tarkastelemaan tutkimuskohdetta subjektiivisesti. Mielikäinen näkee, että murre pitää määrittellä puhutun kielen normittamattomaksi varieteetiksi eli miksi tahansa kielen alalajiksi. Murteentutkijoiden tutkimuskohteena eivät ole tasakoosteiset ja pysähtyneet kielimuodot, vaan murteet,

jotka muuttuvat ja vaihtelevat ulkoisten seikkojen vaikutuksesta. (Mielikäinen 1984: 190–196.)

Minä kuitenkin käytän tutkimuksessani termiä Kivijärven perinteinen murre tai Kivijärven vanha murre. Viittaan sillä siihen puhekieleen, jota Kivijärven seudulla puhuttiin silloin, kun vanhat aluemurteet eivät vielä alkaneet sekoittua.

2.3 Kivijärven murre

Lauri Kettusen kolmiosainen Suomen murteet -sarja toimii pohjana käsitykselle siitä, mitä on ollut vanha perinteinen Kivijärven murre, ennen kuin se on alkanut muuttumaan 1800-luvun taitteessa. Kettunen (1930a: 208–209; 1930b: 145–148) luokittelee Kivijärven savolaismurteisiin ja tarkemmin Savon läntiseen ulkoryhmään. Savolaismurteet on laaja käsite, joka pitää sisällään hyvin paljon erilaisia murrepiirteitä. Ei ole helppoa löytää piirrettä, joka löytyisi kaikista savolaisuuden haaroista, mutta Kettusen mukaan kuitenkin yksi yhteinen piirre löytyy. Pitkä *A* muuttuu diftongiksi *oa* ja *eä* (*moa*, *peä*). Kivijärven murteessa diftongiutumista tapahtuu myös pidemmällä sanassa (*makkoamaan*, *antoa*). Kettunen mainitsee myös muita piirteitä, jotka ovat tyypillisiä lähes kaikille savolaismurteille eli myös Kivijärven murteelle. Ne eivät kuitenkaan ole aivan yhtä laaja-alaisia. Näitä piirteitä ovat mm. *ts*:n vastine *ht* (*kahtoa*), konsonanttien palatalisaatio (*tul'*, *män'*), švaavokaali (*selekä*), konsonanttien geminaatio (*sattaa*) jne. (Kettunen 1930b: 103–104, 145–146.)

Lisäksi Kivijärven murteelle on tyypillistä seuraavat seikat. Kaikki *OA*- ja *EA*-yhtymät ovat säilyneet muodossa *korkea* ja *puuroa* (Kettunen 1930b: 145–146). Muissa murteissa nämä *ea*-, *eä*-, *oa*- ja *öä*-yhtymät assimiloituvat hyvin laaja-alaisesti muotoon *korkee* ja *puuroo* (Mielikäinen 1984: 194–195). Kivijärven murteessa assimilaatiota ei perinteisesti ole tapahtunut, vaan yleiskielen tapaisesti *eA*- ja *OA*-yhtymät ovat säilyneet (Kettunen 1940: n:o 194; 1930b: 145).

Konsonantit palatalisoituvat, ja *i*:n loppuheittoa on myös (*tul'*, *män'*, *makaś*). Myös painottomassa tavussa on esiintynyt puolikuuluva diftongi, sekä seuraavassa konsonantissa palatalisaatio (*talo'*, *talol'* *lehmä*, *punanen*, *punaśta*). Lisäksi monikkotyyppi *ukkoloeta* on kuulunut murteeseen. (Kettunen 1930b: 145–146.)

Persoonapronominit *me*, *te* ja *he* ovat muodossa *myö*, *työ* ja *hyö*. (Kettunen 1930b: 145–146.) Švaavokaali esiintyy perinteisessä murteessa *l*-alkuisissa yhtymissä *lk*, *lp*, *lm* ja *lv*

(VISK 2004 § 33), eli esimerkiksi sanoissa *jalaka*, *kylymä* ja *silimä* (Kettunen 1940: n:o 199). *Nh*-yhtymässä (esimerkiksi *vanha*) se ei esiinny Kivijärvellä (Kettunen 1940: n:o 200), eikä h-alkuisissa yhtymissä, jotka ovat pohjalaismurteille tyypillisiä (VISK 2004 § 33).

Ts:n edustukseltaan Kivijärvi eroaa Savon läntisestä ulkoryhmästä. Ryhmään kuuluu edustus *mehtä* : *mehän* (Kettunen 1930b: 145–146), mutta Kivijärvellä sana esiintyy muodossa *mehtä* : *metän* (Kettunen 1940: n:o 8). Hämmäläisyyteen päin Kivijärven murre kallistuu siinä, että preesensin yksikön kolmas persoona ei ole *suopi* ja *juopi* vaan *soa* ja *juo* (Kettunen 1930b: 146).

2.4 Sosiolingvistinen tutkimus

2.4.1 Sosiolingvistisen tutkimuksen perusteet

Sosiolingvistisessä tutkimuksessa on tehty kaksi selkeää havaintoa puhekielen vaihtelusta. Ihmisten tapa puhua vaihtelee sen mukaan, ketä he ovat (**käyttäjakohtainen vaihtelu**), mutta ihmisten puhetapa vaihtelee myös tilanteen mukaan (**tilannekohtainen vaihtelu**) (Paunonen 1982: 35; Lappalainen 2004: 32). Käyttäjakohtaiseen vaihteluun vaikuttaa kieliyhteisön sosiaaliset ja alueelliset seikat. Tämän vaihtelun perusteella voidaan tehdä päätelmiä puhujan taustoista. Tilannekohtaista vaihtelua taas säätelevät sosiaalinen tilanne, erilaiset roolit ja suhteet sekä vuorovaikutuksen luonne.

Ihmiset puhuvat eri tavoin erilaisissa tilanteissa, sillä ihmisillä on kyky valita ilmauksia, jotka ovat tarkoituksenmukaisia ja sopivat mahdollisimman hyvin kuhunkin tilanteeseen. (Paunonen 1982: 35.) Yleiskielen, puhekielen ja murteen eri muodot ovat nykysuomalaisille tuttuja. Harri Mantila lähestyy sosiolingvististä variaationtutkimusta siitä näkökulmasta, että puhuja voi valita itse puheeseensa eri aineksia persoonallisuutensa mukaan. Tämä voi tapahtua joko tiedostamatta tai tiedostetusti. (Mantila 2004: 323.)

Sosiolingvistinen tutkimus alkoi Suomessa 1970-luvulla. Suurimpia kysymyksiä alalla oli, miten puhe-suomi ja aluemurteet muuttuvat. (Mielikäinen 1984: 187). 1970-luvun jälkeen yksittäisiä tutkimuksia, opinnäytetöitä ja erilaisia tutkimushankkeisiin liittyviä aineistoja on kertynyt niin paljon, että on saatu kattavasti tietää, mitkä kielenpiirteet ovat väistyviä, yleistyviä tai sukupuolten kielenkäyttöä erottelevaa. Joillakin paikallisilla piirteillä on taipumus yleistyä, ja niistä on tullut hyvinkin elinvoimaisia. Jotkin piirteet ovat sosiaalisesti ja alueelli-

sesti neutraalimpia kuin toiset. On ilmennyt myös, että variaatiota on nykyään hyvin paljon. Puhesuomi on kuitenkin myös yleistynyt sillä tavalla, että puhujien arjen puhekieli ei paljasta heidän taustaansa. Murteet eivät ole hävinneet, vaan niitä käytetään myös kirjallisesti enenevissä määrin. (Mantila 2004: 322–324.)

Sosiaalisista taustamuuttujista on suomalaisessa tutkimuksessa otettu tutkimuskohteeksi lähinnä ikä ja sukupuoli (Mantila 2004: 322). Sukupuoli on osoittautunut jollakin tasolla kielen vaikuttavaksi tekijäksi, vaikkakaan erot eivät ole suuria. Karkeimmin voi sanoa, että naiset käyttävät enemmän leimattomia ja laajalevikkisiä puhekielen piirteitä, kun taas miehet käyttävät enemmän paikallisia puhekielen piirteitä. Taustamuuttujat ovat kuitenkin kerroksisia. Sukupuoliryhmäkään eivät ole yhtenäisiä, vaan eroja on nähtävissä samanaikaisesti myös iän ja ammattiryhmän perusteella. Merkittävin ero näkyy švaavokaalin käytössä. Miehet käyttävät sitä enemmän. Muista piirteistä yhtä selviä eroja ei ole kuitenkaan löydetty, joskin sanastossa ja diskurssipartikkelin käytössä on pieniä eroja. (Lappalainen 2001: 84–86.)

Nuorten kieli kiinnostaa tutkijoita, koska nuoret selvästi erottuvat vanhemmasta väestöstä puheellaan. Äänne- ja muoto-oppi ovat olleet pääasialliset tutkimuskohteet. Tosin sanastoa, keskustelutyylisiä ja kertomista on tarkasteltu myös. (Lappalainen 2001: 74.) Joitain yleisiä linjauksia nuorten puhekielestä on voitu tehdä. Nuoret ovat niitä, jotka vievät kielenmuutoksia eteenpäin. Nuoret suosivat laaja-alaisia sekä yleistyviä kielenpiirteitä. Lisäksi he välttävät piirteitä, jotka ovat leimautuneet erityisesti jollekin alueelle. (Lappalainen 2004: 34–35.)

2.4.3 Murrepiirteiden tutkimus

Harri Mantilan (2004: 325) mukaan on järkevää keskittyä yksittäisten kielenpiirteiden tarkasteluun, sillä sosiaalisia puhekielen varieteetteja ei pystytä enää rajaamaan (Mielikäinen 1984: 188–189). Jotkin kielenpiirteet ovat väistyviä ja negatiivisesti leimautuneita. Jotkin taas ovat positiivisesti leimautuneita ja yleistyvät. Näihin yleistyviin ja väistyviin piirteisiin kuuluu sekaisin sekä läntisiä että itäisiä piirteitä, eli piirteiden taustat ovat hyvin sekalaisia. (Mantila 2004: 324.)

Identiteetin rakentuminen on yhteydessä erilaisiin puhekielen ilmiöihin kuten esimerkiksi murrepiirteiden maantieteelliseen ja sosiaaliseen leviämiseen. Ihmiset valitsevat puheensa kielenaineiksia persoonallisuutensa mukaan. Valinnat voivat olla tiedostettuja tai tie-

dostamattomia. Tutkimuksissa on kuitenkin esitetty hyvin vähän selityksiä, miksi kielenpiirteiden väistymistä, yleistymistä tai leimautumista tapahtuu. (Mantila 2004: 323–324.)

Erittelen Aila Mielikäisen ja Harri Mantilan näkemyksiä eri murrepiirteiden levinneisyydestä. Aila Mielikäinen tarkastelee alueellisten murrepiirteiden tilannetta 1980-luvun puhekielessä. Hän on jakanut piirteet kuuteen ryhmään vanhan alueellisen taustan ja nykyedustuksen mukaan. Jako perustuu hänen osatutkimukseensa murrevarianttien esiintymisestä jyväskyläläisten puheessa. (Mielikäinen 1984: 192.) Jyväskylä on murteellisesti melko lähellä Kivijärveä (Rapola 1990: 103, 134–138), joten Mielikäisen tutkimuksessa ilmenneiden seikkojen samankaltaisuuksia saattaa olla havaittavissa kivijärveläistenkin puhekielessä. Uudemmaa näkemystä esittelee Harri Mantila. Mantila on jakanut kielen piirteitä viiteen ryhmään maantieteellisen levinneisyyden ja sosiaalisen variaation mukaan. Hän muistuttaa, että vaikka hänen jakonsa näyttää melko selvärajaiselta, niin tilanne muuttuu koko ajan ja ryhmät ovat limittäisiä keskenään. (Mantila 2004: 325.)

Sekä Mielikäinen että Mantila ovat luokitelleet ensimmäiseen ryhmäänsä sellaisia ilmiöitä, jotka ovat niin laaja-alaisia, yleisiä ja neutraaleja, että ne eivät juuri herätä huomiota, eivätkä ne liity mihinkään ikä- tai sukupuoliryhmään erityisesti. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi passiivin käyttö monikon 1. persoonan asemesta (*me mennään*), monikon 3. persoonan inkongruenssi (*ne menee*) sekä *se-* ja *ne-*pronominien käyttö. Näillä piirteillä on laajoja murretaustoja, ne eivät ole uutuuksia, eikä niitä voi leimata tietyn alueen piirteeksi, eikä myöskään pääkaupunkilaisuudeksi. Niitä on pitkään nimitetty yleispuhekielen piirteiksi. (Mielikäinen 1984: 192–194; Mantila 2004: 325–326.)

Mantilan toisessa ryhmässä on kaikille suomalaisille tutut piirteet, jotka ovat maantieteellisesti laaja-alaisia ja joiden perusteella puhujan kotiseutua ei voi tunnistaa. Maaseudulla tämän ryhmän piirteet ovat laajasti käytössä, mutta kaupungissa ne osoittavat sosiaalista variaatiota. Kaupungeissa nuoret ja naiset eivät juuri käytä näitä piirteitä. Švaavokaali ja yleisgemiinaatio kuuluvat tähän ryhmään. Näissä piirteissä on nähtävissä selkeä sukupuolinen jakautuminen, sillä pojat käyttävät niitä eniten. Nämä piirteet ovat alkaneet kadota ja leimaantua esiintymisalueensa reunamilla. (Mantila 2004: 326.) Mielikäinen kertoo myös, että yleisgemiinaatiota on keski-ikäisillä ja nuorilla vain harvoilla Jyväskylän seudulla, ja se on keskittynyt vain muutamiin sanoihin ja muotoihin. Yleisgemiinaation tulevaisuutta on vaikea ennustaa, koska aiemmin se on kuitenkin ollut vielä leviävä piirre. Mantilan ryhmä on jokseenkin samankaltainen kuin Mielikäisenkin toinen ryhmä, sillä Mielikäisenkin luokittelee toiseen ryhmäänsä sellaisia piirteitä, joiden levikkialue on sekä itä- että länsimurteissa niin laaja, etteivät

ne leimaa erityisesti mitään murretta. Pronominien ja verbien pikapuhemuodot kuuluvat tähän ryhmään. Niitä ovat esimerkiksi *mä, sä, mulla, sulla, oon, tuun, nää* ja *tää*. Hän luokittelee tähän ryhmään myös jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien monoftongiutumisen (*järvee, sanoo*). Lisäksi ryhmään kuuluvat aktiivin partisiipin *t:tön* muoto (*ollu, menny*), *i*-loppuisen diftongin jälkikomponentin kato (*punanen*) ja *s:n* jälkeisen *i:n* loppuheitto (*tekis, hyppäs*). (Mielikäinen 1984: 194–198.)

Mantilan kolmas ryhmä sisältää sellaisia puhekielen piirteitä, jotka leviävät tällä hetkellä nopeasti sosiaalisesti ja maantieteellisesti. Jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien monoftongiutuminen (*järvee, tauluu*) on tämän ryhmän yleisin piirre. Tämän piirteen käyttöala on niin laaja, että sitä on kutsuttu yleispuhekielen piirteeksi. Se kuitenkin osoittaa sosiaalista variaatiota, sillä se yleistyy erityisesti naisten puhekielessä. Ikä vaikuttaa sen käyttöön selkeästi, ja se on kaupungeissa yleinen, mutta maaseudulla ei yhtä usein. Mantilan mukaan myös A:n loppuheitto (*siit jutust*), *t:n* heikon asteen vastineen kato (*lähen*) ja *ts*-yhtymän vastineena käytetty *tt* (*mettä*) yleistyvät, mutta hitaasti. Niitä ovat alkaneet käyttää eniten nuoret kaupunkilaisnaiset. (Mantila 2004: 326–327.) Esimerkiksi länsimurteinen *d:n* vastine *r* on vaihtumassa *d:hen* ja joskus jopa katoon (*kahren > kahden > kahen*) (Mielikäinen 1984: 199–200).

Mantilan kolmannen ryhmän rinnalle on nostettava Mielikäisen neljäs ryhmä, sillä ryhmän piirteet ovat perinteisesti länsimurteisiin kuuluneita, mutta ne kuuluvat myös nykyiseen Jyväskylän puhekieleen. Savolaismurteissa *ts* on vanhastaan ollut muodossa *mehtä : metän*. Se on kuitenkin vaihtumassa läntiseen muotoon *mettä : metän*. Leviäminen ei ole ollut yksisuuntaista, vaan vastaavasti länsimurteisiin on leviämässä astevaihtelu (*mettän > metän*). Lisäksi esimerkiksi lyhyt 3. infinitiivin illatiivi *tekeen, käveleen* sekä pronominasut *toi* ja *noi* ovat kuuluneet hämäläismurteisiin, mutta nyt niiden levikki on kuitenkin yltänyt Jyväskylän seudulle. (Mielikäinen 1984: 198–199.)

Mantilan neljäs ryhmä sisältää maakuntapiirteitä, jotka ovat selkeästi leimaantuneet tietyn alueen tai maakunnan tunnusomaisiksi piirteiksi. Kaupungeissa niitä ei oikeastaan enää kuule, ja maaseudullakin ne esiintyvät lähinnä miesten tai vanhojen naisten puheessa. Kaksi esimerkkiä tällaisista piirteistä ovat itämurteissa diftongiutunut pitkä AA (*moa, peä*) ja pohjalaismurteissa jälkitavujen vokaalienvälinen *h* (*mielehen, mielhen, mielheen*). (Mantila 2004: 328.) Tämän ryhmän piirteet ovat häviämässä, joten ryhmään sopii myös Mielikäisen esitelämä aktiivin 2. partisiipin savolaisen essiivimuodon *antanna* ja *loi*-monikon (*tyttölöitä*). Ne ovat väistyneet Jyväskylän kaupunkikielestä, tosin niiden asema ei ole ollutkaan kovin vahva läntisissä savolaismurteissa. (Mielikäinen 1984: 196–198.)

Viimeisin Mantilan ryhmä on elävien ja yleistyvienkin murrepiirteiden ryhmä. Näillä murrepiirteillä on kuitenkin suppea esiintymisalue. Esimerkiksi Oulun seudun murteeseen kuuluu erikoisia imperfektimuotoja (*tulliin, tekkiin*), jotka eivät osoita väistymisen merkkejä. Persoonapronominityyppi *mie* ja *sie* yleistyy sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti. Pääkaupunkiseudun puhekieleen nämä piirteet eivät kuitenkaan kuulu. (Mantila 2004: 328.) Pronominivariantti *myö*, *työ* ja *hyö* oli Jyväskylässä edustettuna kaikissa ikäryhmissä. Sillä on siis vankka pohja, joten sijoittaisin sen myös tähän ryhmään. (Mielikäinen 1984: 196–198.)

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Murrepiirteiden valinta

Murteen käsite on ongelmallinen. Käytän tutkimuksessani silti sanaa murre, kun puhun Kivijärven vanhasta puhemuodosta, johon informanttien idiolektia vertaan. Termin käyttö on mielestäni järkevää, sillä toinen vertailukohde eli vanha ja perinteinen Kivijärven murre on ajalta, jolloin aluemurteiden sekoittuminen ei ollut vielä niin alkanut.

Valitsen tutkittavaksi sellaisia murrepiirteitä, jotka ovat kuuluneet Kivijärven perinteiseen murteeseen, ja joista arvelen, että ne vielä näkyvät jollain tasolla nykynuorten puhekielessä. Ensimmäinen valittava piirre on yleiskielen *ts:n* tilalla käytettävä *ht : t* (*mehtä : metän*). Tästä piirteestä huomion kohteena on myös, onko länsimurteinen muoto *mettä : metän* ottanut sijaa Jyväskylän tapaan Kivijärvelläkin. Seuraavat valitsemani piirteet ovat yleisgemiinaatio ja švaavokaali. Molemmat ovat laaja-alaisesti tunnettuja puhekielen piirteitä, erityisesti maaseudulla ne ovat eläviä (Mantila 2004: 326). Näissä piirteissä näkyy kaikkein vahvimmin sukupuolen väliset erot (Mantila 2004: 326). Švaavokaali on maskuliininen piirre (Lappalainen 2001: 85), joten on mielenkiintoista nähdä, esiintyykö kivijärveläisillä pojilla näitä enemmän kuin kivijärveläisillä tytöillä.

Valitsen tutkittavaksi myös sellaisia piirteitä, jotka ovat kuuluneet Kivijärven perinteiseen murteeseen, mutta joiden arvelen jo hävinneen nuorten puhekielestä. Valitsin siis pitkän *A:n* diftongiutumisen (*moa, peä*) ja NUT-partisiipin edustuksen *lähtennä*. NUT-partisiippi on ollut perinteisesti Kivijärvellä edustettuna muodossa kahdessa eri muodossa. Näitä muotoja ovat yleispuhekielen muoto *nähny, luullu* (Kettunen 1940: N:o 32; SMK 2013: 525–526) sekä murteellinen muoto *lähtennä, sanonna, tiennä* (Kettunen 1930a: 208–209; SMK 2013: 525–526). Näistä valitsen murteellisemmän muodon *lähtennä* tarkasteltavaksi. Nämä piirteet ovat stigmapiirteitä, jotka ovat leimautuneet savolaisiksi (Mantila 2004: 328). Tämänkaltaiset piirteet ovat häviämässä (Mielikäinen 1984: 196–198) ja maaseudullakin niitä on jäljellä enää lähinnä vanhojen naisten puheessa (Mantila 2004: 328). Oletan siis, että ne ovat hävinneet myös Kivijärven nuorten puheesta.

Tutkimuksessani kartoitan myös persoonapronominien *myö, työ* ja *hyö* nykyesiintyvyyttä Kivijärvellä. Näistä monikkomuodoista ainakin *myö*-muotoa esiintyy itämurteisella maaseudulla (Lappalainen 2001: 81). Mielikäisen (1984: 196–198) Jyväskylän tutkimuksessa nä-

mä kaikki kolme pronomivarianttia olivat edustettuna kaikissa ikäryhmissä, joten niitä voisi esiintyä Kivijärvelläkin. Viimeisin valitsemani piirre on *eA*- ja *OA*-yhtymien säilyminen. On hyvin mielenkiintoista nähdä, onko muualta assimiloitunut muoto *korkee* syrjäyttänyt Kivijärven yleiskielenmukaisen perinteisen edustuksen.

Piirteiden valinta oli mietittävä tarkkaan. Koska informantit joutuvat itse pohtimaan kieltään, oli valittava sellaisia piirteitä, joita nuoret osaavat huomioida omasta puheestaan. Piirteiden täytyy olla helposti tunnistettavissa. Kyselylomakkeen rajat tuli myös huomioida. Esimerkiksi pelkkiä ääntämyksellisiä seikkoja en voi kyselylomakkeella tutkia. Piirteet pitää pystyä kirjoittamaan paperille tavallisilla kirjaimilla, jotta oppilaat ymmärtävät, mitä niillä tarkoitetaan. Savolaismurteiden läntiseen ulkoryhmään on esimerkiksi perinteisesti kuulunut konsonanttien palatalisaatio (Kettunen 1930b: 145–146). Jouduin tämän piirteen jättämään pois jo pelkästään näiden käytännönsyiden takia.

3.2 Tutkimuksen toteuttaminen

Keräsin tutkimusaineiston kivijärveläisiltä nuorilta, Tainionmäen koulun kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilailta. Nuoruuden määrittely on osoittautunut ongelmalliseksi sosiolingvistiksessä tutkimuksessa, sillä nuoriksi on nimitetty hyvin eri-ikäisiä ihmisiä. Nuoruus on eräänlainen tila lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Se ei ole kumpaakaan ääripäistä, mutta siinä on yhtymäkohtia molempiin suuntiin. Tärkeä nuoruuden mittari tuntuu olevan sosiaalisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen itsenäisyyden aste. Nuori ei vielä täysin itsenäinen, mutta hän ei myöskään ole täysin riippuvainen itsensä ulkopuolisista seikoista. (Lappalainen 2001: 75–76.) Määrittelen kuitenkin informantit nuoriksi. He ovat peruskoulun loppumetreillä. Ajatuksia aikuiselämästä on varmasti jo tullut, sillä suuri osa heistä joutuu pian muutamaa pois kotoa opintojen takia. He joutuvat tekemään pian ensimmäisen ison omaa elämää koskevan päätöksen, kun valitaan opiskelupaikkaa. He eivät siis ole lapsia enää, mutta kuitenkin he ovat vielä selvästi kodin ja koulun vaikutuksen alaisuudessa.

Kävin heidän oppitunnillaan valvomassa, kun he täyttivät laatimani kyselylomakkeen. Viisi oppilaista oli sairaana, joten he täyttivät lomakkeet myöhemmin opettajansa valvonnassa. Yhteensä täytettyjä lomakkeita tuli kahdeksannelta luokalta yhdeksän kappaletta ja yhdeksänneltä luokalta kaksitoista kappaletta eli yhteensä 21 kappaletta. Analysoin näitä kahden eri luokan lomakkeita sekaisin, sillä ei ole oletettavaa, että tässä tapauksessa luokka-aste vaikut-

taa tutkimustuloksiin. Anonymiteetin turvaamiseksi olen merkinnyt jokaisen lomakkeen kirjaimella A-U. Kirjain erottelee samalla myös informantit toisistaan, joten nimitän analyysissäni informantteja näillä kirjaimilla.

Tämän tutkimuksen kannalta kyselylomake on parempi vaihtoehto kuin haastattelu. Kandidaatintutkielman kokoon nähden 21:n informantin haastattelemine ei onnistuisi. Vaihtoehto olisi ollut valita vain muutama informantti haastateltavaksi. Tällöin ei olisi kuitenkaan mahdollista saada yhtä kattavaa kuvaa nuorten puhekielestä. Kyselylomakkeella tietoa voidaan kerätä mahdollisimman monelta informantilta. Tämän tutkimuksen aihe on sellainen, että informantit pystyvät itsenäisesti pohtimaan asiaa kirjallisestikin.

Laadin kyselylomakkeen (liite 1), johon keräsin seitsemästä eri kielenpiirteestä esimerkkisanoja. Nämä kielenpiirteet ovat sellaisia, jotka liittyvät oleellisesti Kivijärven perinteiseen murteeseen. Valitsin jokaisesta piirteestä 3-5 sanaa (esimerkiksi švaavokaaliin liittyvät sanat *kylmä*, *kolme*, *halpa* ja *talvi*). Jokaisesta sanasta laitoin kyselylomakkeeseen murteellisen muodon (*kylymä*) ja yleiskielen muodon (*kylmä*). Joissain tapauksissa lisäsin myös yleispuhekielen muodon (*tullu*) sekä muusta murteesta tulevan muodon (*mettä*), jos arvelin, että jostain järkevistä syistä se tietty muoto voisi myös tulla valituksi. Lomake ohjeistaa informantteja valitsemaan jokaisesta sanasta sen muodon, jota luontevimmin käyttäisi omassa puheessaan. On siis huomioitava, että tulokset perustuvat informanttien omiin käsityksiin siitä, minkälaista kieltä he puhuvat. Sanoja ei ole ryhmitelty piirteittäin, vaan ne ovat sekalaisessa järjestyksessä. Tämän arvelin edistävän ajattelemaan sanoja enemmän luonnollisessa puheympäristössä, eikä informanttien huomio kiinnittyisi siihen, että tutkin nimenomaan tiettyjä kielenpiirteitä.

Kyselylomakkeella kysyin myös tiedot informantin sukupuolesta sekä vanhempien kotipaikasta. Sukupuoli voi tutkitusti vaikuttaa jonkin verran puheeseen (Lappalainen 2001: 84). Informanttiryhmä on tosin niin pieni, että sen perusteella ei voi tehdä sukupuolia erottelevia päätelmiä. Tieto sukupuolesta voi kuitenkin olla hyödyllinen, jos jokin selkeä ero osoittautuisikin. Vanhempien taustan tiedot ovat tarpeellisia, jos yksittäisellä informantilla ilmenisi jokin erikoinen ja yllättävä piirre puheestaan. Silloin on järkevää tarkistaa vanhempien tausta, ja pohtia, vaikuttaako se asiaan. Informanttien ikä on tiedossa suurin piirtein, sillä vastaajat ovat kaikki kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaita. Jos jonkun informantin ikä eroaakin toisista muutamalla vuodella, se ei ole merkityksellistä, sillä muutoin heidän elämäntilanteensa ovat mahdollisimman samankaltaiset.

4 ANALYYSI

4.1 Perinteisten murteenpiirteiden edustus

Tutkimukseni perusteella kaksi Kivijärven perinteiseen murteeseen kuulunutta piirrettä eivät ole edustettuna nykyisten kivijärveläisten nuorten puheessa lainkaan (liite 2). Nämä piirteet ovat NUT-partisiippi sekä pitkän A:n diftongiutumisen. Kyselylomakkeessa oli NUT-partisiipista annettu muodot *syönnä*, *lähtennä*, *sanonna* ja *miettinnä*. Vaihtoehtoiksi olin antanut valmiiksi muodot *syönyt* ja *syöny*. Yksikään informanteista ei valinnut perinteisiä muotoja. Suurin osa valitsi yleispuhekielen muodon, jossa *t* on jäänyt pois (*syöny*). Pitkän A:n diftongiutumisesta valitsin lomakkeeseen sanat *moassa*, *soapuu* ja *peä*. Muut vaihtoehdot olivat yleiskieliset muodot *maassa*, *saapuu* ja *pää*. Tästäkään piirteestä ei kukaan informanteista valinnut perinteistä muotoa. Melkein jokainen valitsi yleiskieliset muodot.

Persoonapronomineista perinteisiä Kivijärven murteeseen kuuluvia muotoja (*myö*, *työ* ja *hyö*) oli valittu viisi kappaletta. *Myö*-sanaa valittiin kolme ja *työ*-sanaa kaksi kertaa. Monikon kolmannen persoonan edustus *hyö* näyttäisi siis kadonneen kokonaan. Muut valmiit vaihtoehdot kyselylomakkeessa olivat *me*, *he* ja *te*. Kaikki muut olivat valinneet nämä valmiiksi annetut yleiskielen mukaiset muodot.

Švaavokaalia edustamaan olin valinnut kyselylomakkeeseen sanat *kylymä*, *kolome*, *halapa* ja *talavi*. Myös näistä muut valmiiksi annetut muodot olivat vain yleiskielen muodot *kylmä*, *kolme*, *halpa* ja *talvi*. Informantit kyllä valitsivat jonkun verran švaavokaalisia muotoja, yhteensä 37 % kaikista tämän piirteen valinnoista oli švaavokaalisia. Niiden valinnassa on kuitenkin yksi mielenkiintoinen seikka havaittavissa. Sanasta *kylmä* oli valittu švaavokaalinen muoto (*kylymä*) huomattavasti useammin kuin muista sanoista. *Kylymä* valittiin 12 kertaa, kun toisten sanojen švaavokaalimuotoja valittiin vain kuusi ja seitsemän kertaa. Tutkimusten mukaan tämä piirre on maskuliininen piirre (Lappalainen 2001: 85). Näistä informanteista kuitenkin tytöt eivät valinneet švaavokaalisia muotoja vähemmän kuin pojat.

Yleisgeminatiosta kyselylomakkeessa oli sanat *sannoo*, *mittään*, *leveä/levvee* ja *avvaimet*. *Leveä*-sanaan sisältyy kaksi eri murrepiirrettä, joita tutkin. Siihen sisältyy sekä geminatio (*leveä*, *levvee*) että *OA*- ja *EA*-yhtymien säilyminen (*leveä*, *levveä*). Olin antanut nämä kaikki muodot valmiiksi vaihtoehtoiksi, ja niistä *leveä* on myös yleiskielen muoto. Geminatian oli siis mahdollista tulla valituksi kahdesta eri muodosta. Lopuista geminatio sanoista

valmiita vaihtoehtoja oli vain yleiskielen muodot *sanoo*, *mitään* ja *avaimet*. Kaikkia näitä yleisgemmaatiomuotoja oli valittu, mutta niitä on kaikkia valittu hieman eri määrä. *Mittään* oli suosituin muoto, sillä sitä valittiin jopa 16 kertaa. *Sannoo*-muotoa valittiin kymmenen kertaa, *levveä*- ja *levvee*-muotoja kuusi kertaa ja *avvaimet*-muotoa vain kolme kertaa. Yleisgemmaatio on siis vielä Kivijärvellä elinvoimainen, mutta se osoittaa vaihtelua eri sanojen välillä. *Mittään* ja *sanoo* ovat hyvin yleisiä arkikielen sanoja. *Avaimet* ei kuitenkaan välttämättä ole informanttien jokapäiväisessä käytössä, ja se saattaa vaikuttaa yleisgemmaation luonnollisuuteen.

EA- ja *OA*-yhtymien säilyminen on varsin yleistä. Keskimäärin hiukan alle puolet näistä muodoista tuli valituksi. Kaikkia sanoja oli valittu eri määrä, mutta mistään sanasta ei valittu Kivijärven perinteistä muotoa merkittävästi useammin kuin jostain toisesta. Valitsemani sanat ovat *puuroa*, *korkea*, *levveä/leveä*, *verkkoo* ja *voi toivoo*. Valmiit vaihtoehtoiset muodot olivat assimiloituneet muodot *puuroo*, *korkee*, *levvee/levee*, *verkkoo* ja *voi toivoo*. Valitsin ne vaihtoehtoiksi, koska niiden levikkialue on laaja ja ne myös leviävät koko ajan (Mielikäinen 1984: 194–195; Mantila 2004: 326). Laajuutensa takia sitä on kutsuttu myös yleispuhekielen piirteeksi (Mantila 2004: 326). Oletin siis, että assimiloituneet muodot ovat edustettuna myös Kivijärvellä. Oletukseni osui oikeaan, sillä kukaan ei ollut tarjonnut muutakaan muotoa näiden kahden lisäksi.

Koko tutkimuksessani kaikista Kivijärven murteen perinteisistä muodoista eniten oli valittu *ts:n* vastinetta *ht : t* (*mehtä : metän*). Lomakkeessa oli sanat *mehtä*, *katon*, *metässä* ja *veihti*. Vaihtoehtoiksi olin antanut valmiiksi yleiskielen muodot *metsä*, *katson*, *metsässä* ja *veitsi* sekä murteelliset muodot *mettä*, *kahton*, *mehtässä*, *mettässä* ja *veitti*. *Mehtä*- ja *veihti*-muotoja valittiin molempia 12 kertaa. *Metässä*- ja *katon*-muotoja valittiin kuitenkin selvästi enemmän, ensimmäistä 17 kertaa ja jälkimmäistä jopa 20 kertaa.

4.2 Muualta tulleet puhekielen piirteet

Yleiskielen piirteet tai yleispuhekielen piirteet olivat niitä, joita informantit useimmin ajattelivat luonnollisimmin käyttävänsä, jos Kivijärven perinteisen murteen muoto ei tuntunut luonnolliselta. Toisista murteista tulleet piirteet olivat siis hyvin vähäisiä.

Kolmesta piirreilmioistä informantit valitsivat Kivijärven perinteisten murteen muotojen lisäksi ainoastaan yleiskielen piirteitä. Kaikki informantit, jotka eivät valinneet švaavokaalia,

valitsivat sen sijasta yleiskielen muodot. Samoin kävi persoonapronomineille. Jos *myö*, *työ* tai *hyö* ei tuntunut oikealta, niin yleiskielen muoto (*me*, *te*, *he*) tuntui. Yleisgeminaatiosta luonnollisesti samoin tuli valituksi yleiskielen muoto. Näissä piirteissä yleiskielen muodon valitseminen on luonnollista, sillä muita vaihtoehtoisia muotoja ei oikein ole.

Ts:n edustusta pohdittuaan informantit valitsivat useimmiten yleiskielen ja perinteisen murteen sekoituksen *ts : t* (*metsä/veitsi : metässä/katon*), jos Kivijärven murteen perinteinen edustus *ht : t* ei tuntunut luontevalta. Viisi vastaajista kuitenkin valitsi *metsä*-sanasta länsimurteiden *mettä*-muodon. Viisi on merkittävä määrä, sillä Kivijärvi ei ole sijainniltaan lähellä seutuja, joissa *mettä*-muotoa on perinteisesti esiintynyt (Kettunen 1940: n:o 8). Kahden tämän muodon valinneen informantin toinen vanhempi tulee seudulta, jolla *mettä* on perinteisesti esiintynyt. Sukujuuret voivat selittää heidän valintaansa. Kolmen muun vastaajan molemmat vanhemmat kuitenkin tulevat alueilta, joilla *mehtä* on hallitseva muoto. *Mettä* on hitaasti yleistynyt muoto (Mantila 2004: 326–327), ja Mielikäisen (1984: 198–199) mukaan Jyväskylänkin puhekieleen on vaihtumassa tämä läntinen *mettä : metän* -tyyppi. Tutkimukseni perusteella siis Kivijärvellä on havaittavissa tätä samaa ilmiötä.

Joskus en löydä selitystä tietyn muodon valitsemiselle. Informantit F, D ja A valitsivat *metsässä*-sanasta muodon *mehtässä*. Maantieteellisesti Kivijärven melko läheisillä alueilla tämä muoto on kuulunut perinteisiin murteisiin. Onhan Kivijärvi lähellä Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan rajaseutua (Kettunen 1940: n:o 8). Informantti A:n toinen vanhempi tulee alueelta, jossa *mehtässä* kuuluu perinteiseen murteeseen. Informanttien F ja A vanhempien lähtökunnat eivät kuitenkaan selitä valintaa. Informantit ovat tuntemattomasta syystä valinneet omaan idiolektiinsä tällaisen muodon.

NUT-partisiipista valittiin useimmin yleispuhekielen muoto, jossa loppu-*t* on kadonnut (*syöny*). Yleispuhekielen muotoja valittiin myös *OA*- ja *eA*-yhtymistä. Ne, jotka eivät valinneet muotoja, joissa *OA*- ja *eA*-yhtymät ovat säilyneet, olivat valinneet yleispuhekielen assimiloituneen muodon (*puuroo*, *korkee*). Näitä assimiloituneita muotoja oli valittu hieman yli puolet lomakkeen kaikista muodoista.

Kuten aikaisemmin kerroin, ei yksikään informanteista valinnut perinteiseen murteeseen kuulunutta pitkän A:n diftongiutumista (*moa*, *peä*). Sen sijaan valituiksi tulivat yleiskielen muodot *maassa*, *saapuu* ja *pää*. Informantti N valitsi kuitenkin sanasta *pää* muodon *piä*. Valinta luultavasti selittyy informantin vanhempien juurilla. Informantti N:n vanhemmat tulevat seuduilta, joilla *piä* on ollut perinteisesti hyvin laajasti edustettuna.

Joistain piirteistä oli tutkimuslomakkeisiin valittu yksittäisiä piirteitä, joita en vielä ole maininnut. Nämä piirteet ovat yksittäisiä tapauksia, jotka eivät ole merkittäviä tutkimukseni kannalta. Informantti S valitsi sanasta *maassa* muodon *maas*. Informantti U:lle tuli yksi väärinkäsitys. Sanasta *saapuu* hän ei valinnut mitään muotoa, vaan kirjoitti viivalle eri sanan (*tulee*).

4.3 Informanttien välistä vertailua

Eri informanttien välillä löytyi todella suuria eroja. Aluksi on järkevintä verrata Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluvien piirteiden valintojen määrää. Eniten perinteisiä muotoja valitsi informantti M (16 kappaletta) ja vähiten valitsi informantti B (kolme kappaletta) (ks. liite 3).

Informantilla M oli kolme ryhmää, joista hän ei valinnut perinteisiä piirteitä ollenkaan. Nämä ryhmät ovat pitkän A:n diftongiutumisen (*moa*), NUT-partisiipin muoto *saanna* ja persoonapronominien muodot *myö*, *työ* ja *hyö*. Kaksi ensimmäistä ryhmää eivät todetusti ole muidenkaan nuorten keskuudessa enää edustettuna. Kolmaskin ryhmä on yleisesti hyvin heikosti edustettu, eikä kukaan informanteista valinnut kaikkia tämän ryhmän persoonapronomeineja. Muista ryhmistä informantti M oli kuitenkin valinnut kaikki perinteiset muodot. Hänen molemmat vanhempansa ovat kotoisin Kivijärveltä, mikä varmasti tukee perinteisten muotojen käyttöä.

Toisessa ääripäässä on informantti B. Hän valitsi vain kolme perinteistä muotoa. Kaksi ensimmäistä valintaa olivat *ts*:n heikko edustus *t* sanoissa *katon* ja *metässä*. *Ts*:n siirtyminen astevaihteluun (*metsän* > *metän*, *mettän* > *metän*, *mehtän* > *metän*) alkaa olla melko yleinen ilmiö ympäri Suomea (Mielikäinen 1984: 198–199). Yleisgminaatioon liittyvistä sanoista informantti B valitsi myös yhden perinteisen muodon, *mittään*. Myös yleisgminaatio on maantieteellisesti hyvin laaja-alainen piirre (Mantila 2004: 326). Informantti B:n muut valinnat olivat yleiskielen tai yleispuhekielen piirteitä. Informantin molemmat vanhemmat ovat Kivijärveltä kotoisin. Tässä tapauksessa en voi tehdä arveluja, mistä informantin yleiskielyisyys johtuu.

Loput informanteista eivät olleet selkeästi sijoittuneet jonnekin informanttien B ja M lähelle. Itse asiassa kaikki informantit olivat levittäytyneet tasaisesti ääripäiden välille. Jokainen oli valinnut vähän eri määrän perinteisiä muotoja.

Sukupuolen vaikutuksen ei ole odotettavaa näkyä näin pienessä aineistossa. Jos sitä kuitenkin tarkastelee, niin se näyttäisi vaikuttavan Kivijärvellä ennemminkin päinvastaisella tavalla kuin aikaisempien tutkimustulosten perusteella kuuluisi. Näyttää siltä, että tytöt ovat valinneet enemmän perinteiseen murteeseen kuuluvia piirteitä. En kuitenkaan pysty laskemaan keskiarvoja näin pienestä aineistosta, sillä yksilölliset erot tulevat liian selkeästi esiin.

Informanttien vanhempien vaikutus ei ole tulosten perusteella niin selkeä kuin arvelin ennen tutkimuksen tekemistä. Kuitenkin jonkinlaisia havaintoja pystyn tekemään. Yksi ongelma on, että informanttien joukossa on hyvin vähän sellaisia, joiden molemmat vanhemmat ovat kotoisin Kivijärveltä. Näitä informanteja on vain kolme ja he ovat informantit M, B ja I. Oletin, että jos informantin molemmat vanhemmat ovat alkuperältään kivijärveläisiä, altistuu nuori kuulemaan Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluvia murteenpiirteitä enemmän, kuin jos toinen vanhempi tulisi jostain muualta. Kuitenkin yksi näistä kivijärveläisten vanhempien lapsista, informantti B valitsi vähiten Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluneita piirteitä. Myös informantti I valitsi melko vähän murteellisia piirteitä. Hän valitsi Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluvia piirteitä kuudenneksi eniten. Informantti M taas edusti juuri toista ääripäätä. Hän valitsi kaikkein eniten murteellisia piirteitä.

Se, että informantit B ja I valitsivat niin vähän perinteiseen murteeseen kuuluvia piirteitä huolimatta vanhempiensa juurista, voi olla pelkkää sattumaa, joka johtuu luonnollisesta yksilöllisestä vaihtelusta. Informanttien joukossa oli kuitenkin sellaisia, joiden toinen vanhempi on Kivijärveltä ja toinen vanhempi tulee hyvin läheltä Kivijärveä, esimerkiksi Kinnulasta tai Jyväskyläästä. Jyväskylä ja erityisesti Kinnula ovat murteen kannalta lähellä Kivijärveä, sillä ne kuuluvat molemmat savolaismurteisiin (Rapola 1990: 103, 134–138). Myös muutamien vanhempi tulee maantieteellisesti läheisestä Perhosta, mutta Perho sijoittuu murteellisesti kauas Kivijärveltä, länsimurteisiin ja pohjalaismurteisiin (Rapola 1990: 128–131). Niistä, jotka olivat valinneet eniten Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluneita piirteitä, oli suurin osa sellaisia informanteja, joiden toinen vanhempi oli juuri jostain Kivijärven läheltä kotoisin. Erityisesti Kinnulasta ja Kivijärveltä tulevien vanhempien lapset ovat valinneet hyvin paljon perinteiseen murteeseen kuuluneita piirteitä. Viisi eniten Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluneita piirteitä valinnutta informanttia oli sellaisia, joiden vanhemmat tulevat Kivijärveltä tai murteellisesti läheltä Kivijärveä.

Osalla informanteista toinen vanhempi tulee maantieteellisesti suhteellisen kaukaa, esimerkiksi Pohjois-Suomesta, Etelä-Suomesta, Ruotsista tai Karjalasta. Osalla informanteista toinen vanhempi tulee murteen kannalta kaukaa, esimerkiksi Perhosta ja vähän kauempaa

Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalta. Nämä informantit ovat selvästi valinneet vähemmän perinteiseen murteeseen kuuluneita murteenpiirteitä. He kaikki valitsivat vain 12 perinteistä piirrettä tai vähemmän.

Neljän informantin kumpikaan vanhempi ei ole Kivijärveltä. He ovat kaikki valinneet jonkin verran Kivijärven perinteisiä muotoja. Perinteisistä muodoista he tosin valitsivat hyvin yleisiä piirteitä, kuten yleisgeminaatiota, *ts:n* edustusta *ht* ja erityisesti *ts:n* heikkoa astetta (*metän*), švaavokaalia sekä tietenkin muotoja, joissa *OA-* ja *eA-*yhtymät ovat säilyneet.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni perusteella Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluneet NUT-partisiipin muoto *saanna* ja pitkän A:n diftongiutuminen (*moa*) eivät kuulu kivijärveläisnuorten puheeseen enää. Samoin monikon persoonapronominit muodossa *myö*, *työ* ja *hyö* ovat lähes kokonaan kadonneet.

Švaavokaali ja yleisgeminaatio eivät ole kadonneet nuorten puheesta. Molempia piirteitä valitsi noin 40 % informanteista. Kivijärven perinteisessä murteessa ovat OA- ja eA-yhtymät säilyneet (*puuroa*), vaikka yleispuhekieleen on laajasti levinnyt assimiloitunut muoto (*puuroo*) (Mielikäinen 1984: 194–195; Mantila 2004: 326). Tutkimukseni informanteilla nämä yhtymät ovat pitäneet pintansa, eikä assimilaatio ole täysin ottanut valtaa. Melkein puolet informanteista valitsi nimenomaan muotoja, joissa assimilaatio ei näy.

Kivijärven perinteiseen murteeseen kuuluneista piirteistä vahvin esiintyminen on *ts*:n edustuksella *ht* : *t* (*mehtä* : *metässä*). Muotoa *ht* (*mehtä*, *veihti*) valitsi 57 % informanteista ja muotoa *t* (*katon*, *metässä*) valitsi jopa 88 % informanteista.

Kivijärven vanhojen ja perinteisten piirteiden tilalle nuorten puhekielessä on tullut pääosin yleiskielen ja yleispuhekielen piirteitä. Esimerkiksi persoonapronomini *myö* korvautuu yleiskielen muodolla *me* ja NUT-partisiipin muoto *syönnä* korvautuu yleispuhekielen muodolla *syöny*. Muista murteista ei mikään piirre ole korvannut Kivijärven perinteisiä piirteitä järjestelmällisesti. Joukossa oli muiden murteiden piirteitä vain satunnaisesti yksittäisillä vastaajilla. Ainoa poikkeus on yleiskielen *ts*:n korvautuminen muodolla *tt* (*mettä*). Tämä on hiltalleen yleistynyt piirre (Mantila 2004: 326–327) ja tutkimustulosteni perusteella se on ottanut jalansijaa jo myös Kivijärvellä. Jopa viisi informanttia 21:stä valitsi tämän muodon.

Vanhempien taustalla näyttää olevan vaikutusta nuorten puhekieleen. Ne informantit, joiden vanhemmat olivat kotoisin Kivijärveltä tai murteellisesti läheltä Kivijärveä, olivat valinneet enemmän perinteiseen murteeseen kuuluneita muotoja. Osalla informanteista toinen tai molemmat vanhemmat tulee kaukaa maantieteellisesti tai murteellisesti. Nämä informantit eivät valinneet perinteiseen murteeseen kuuluneita muotoja yhtä paljon.

Informantit olivat murteen suhteen hyvin erilaisia. Kaikki valitsivat jokseenkin eri määrän perinteiseen murteeseen kuuluneita muotoja. Myös eniten ja vähiten valinneen välillä oli suuri ero. Vähiten valinneet eivät käytä murteellisia muotoja lähes ollenkaan, ja eniten valinneet puhuvat hyvin murteellisesti.

Yksi kyselylomakkeen heikkouksista on, että maallikko eli ei-kielitieteilijä ei välttämättä hoksaa kaikkia kirjoitetun ja puhutun kielen eroja. Ihmisten on myös hankala miettiä omaa puhettaan objektiivisesti, ja kuva omasta puheesta voi olla vääristynyt. Pidän nimittäin yllättävänä, että informantit valitsivat NUT-partisiipista kahdeksan kertaa yleiskielen muodon, jossa *t* on säilynyt (*syönyt*). Ajattelen, että tämä valinta voi selittyä juuri sillä, että informantit eivät ole hoksanneet, että puhuessa *t* tippuu helposti pois. Lomakkeissa on aina riskinsä, mutta informantit ymmärsivät hyvin, kuinka laatimani lomake täytetään. Pari pientä väärinymmärrystä sattui. Eräs informantti oli valinnut joistain sanoista kaksi muotoa. Jouduin jättämään nämä muodot huomioimatta. Muutoin lomake toimi ja kertoi minulle niitä asioita, joita lähdinkin etsimään.

Olen tyytyväinen siihen, kuinka selkeitä tuloksia sain hävinneistä murteenpiirteistä. Kahden kokonaan hävinneen piirteen tulkinnassa ei ole epäselvyyksiä. Myös vanhempien taustan kysymisestä oli apua. Sain myös selville, mitä muotoja perinteisen murteen muotojen tilalle on tullut. Sain siis vastauksia kaikkiin tutkimuskysymyksiini. Suurimmaksi osaksi tulokset täyttivät odotukseni. Aikaisemmat tutkimustulokset tukevat tuloksiani hyvin, joten siksi uskon, että sain tuotettua luotettavaa tietoa. Ainoastaan *mettä*-muodon edustus yllätti minut henkilökohtaisesti. Vaikka tutkimustulosten perusteella tiesin sen olevan leviävä piirre, en silti osannut odottaa, että vanhalla kotipaikkakunnallani sitä todella esiintyy.

Ennen tämän tutkielman tekemistä pohdin, voisinko tutkia, vaikuttavatko nuorten tulevaisuuden suunnitelmat ja haaveet heidän kieleensä. Se osoittautui kuitenkin kandidaatintutkielmaa ajatellen liian suurelle aiheelle. Sukupuolien eroista en pystynyt tällä tutkimuksella osoittamaan mitään tulosta. Se oli kyllä odotettavaa, koska informanttien määrä on niin pieni. Olisi kuitenkin kiinnostavaa yrittää saada tietää enemmän sukupuolierojen toteutumisesta kivijärveläisten puheessa. Kielenpiirteiden väistymisen, yleistymisen ja leimautumisen syitä ei tutkimuksissa ole juuri selitetty (Mantila 2004: 324). Tätä tutkimusaukkoa olisi syytä tarkastella enemmän.

LÄHTEET

- Kettunen, Lauri 1930a: *Suomen murteet, I Murrenäytteitä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kettunen, Lauri 1930b: *Suomen murteet, II Murrealueet*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kettunen, Lauri 1940: *Suomen murteet, III A Murrekartasto*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lappalainen, Hanna 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – *Virittäjä* 105 (1) s. 74–101.
- Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mantila, Harri 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 (3) s. 322–346.
- Mielikäinen, Aila 1984: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – Heikki Paunonen & Päivi Rintala (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys*. 2, s. 187–208. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Mielikäinen, Aila 1986: Nykysuomen murtuvat murrerajat. – *Kielikello* (2) s. 12–17. – <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=613> (16.1.2015).
- Paunonen, Heikki 1989: Muuttuvat puhesuomen muodot. – Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino & Anneli Lieko (toim.), *Kielestä kiinni* s. 209–233. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Rapola, Martti 1990: *Johdatus Suomen murteisiin*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- SMK = Suomen murrekirja. Toimittanut Erkki Lyytikäinen, Jorma Rekunen & Jaakko Yli-Paavola. Helsinki: Gaudeamus 2013
- Suojanen, M. K. 1982: Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 7–34. Helsinki: Gaudeamus.
- Tilastokeskus: Kivijärvi, Väkiluku 31.12.2013. – <http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/265.html> 2.4.2015.
- VISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk> 9.3.2015.

LIITE 1. KYSELYLOMAKE

Taustatiedot

Sukupuoli: nainen__ mies__

Kuinka kauan olet asunut Kivijärvellä? _____

Isän kotipaikka? _____

Äidin kotipaikka? _____

Tässä lomakkeessa on annettu erilaisia tapoja ilmaista jokin sana. Jokaisessa kohdassa on vain yksi sana ja merkitys.

Ympyröi jokaisesta kohdasta se sanan muoto, jota **luontevimmin** käyttäisit puhuessasi arkipäiväisissä tilanteissa. Jos käytät luontevimmin jotain muuta muotoa, kirjoita se sanan perässä olevalle viivalle.

1. mehtä	mettä	metsä		_____
2. kylmä	kylmä			_____
3. syönyt	syönnä	syöny		_____
4. sanoo	sannoo			_____
5. maassa	moassa			_____
6. myö	me			_____
7. lähteny	lähtenyt	lähtennä		_____
8. mittään	mitään			_____
9. puuroo	puuroa			_____
10. leveä	leveä	levvee	levee	_____
11. kolme	kolome			_____
12. korkea	korkee			_____
13. sanonu	sanonna	sanonut		_____
14. verkkoo	verkkoa			_____
15. katson	katon	kahton		_____
16. miettinnä	miettinyt	miettiny		_____
17. saapuu	soapuu			_____
18. metässä	mehtässä	metsässä	mettässä	_____
19. pää	peä			_____
20. voi toivoa	voi toivoo			_____
21. avaimet	avvaimet			_____
22. he	hyö			_____
23. veitsi	veihti	veitti		_____
24. halpa	halapa			_____
25. te	työ			_____
26. talavi	talvi			_____

LIITE 2. Valituksi tulleiden perinteisten muotojen osuus valintojen lukumääränä ja prosentteina.

Ht : t		
1. mehtä	12	57 %
15. katon	20	95 %
18. metässä	17	81 %
23. veihti	12	57 %
yht.	61	73 %
Švaavokaali		
2. kylmä	12	57 %
11. kolome	6	29 %
24. halapa	7	33 %
26. talavi	6	29 %
yht.	31	37 %
NUT-partisiippi		
3. syönnä	0	0 %
7. lähtennä	0	0 %
13. sanonna	0	0 %
16. miettinnä	0	0 %
yht.	0	0 %
Yleisgminaatio		
4. sanno	10	48 %
8. mittään	16	76 %
10. levveä/levvee	6	29 %
21. avvaimet	3	14 %
yht.	35	42 %
Diftongiutuminen		
5. moassa	0	0 %
17. soapuu	0	0 %
19. peä	0	0 %
yht.	0	0 %
Persoonapronominit		
6. myö	3	14 %
22. hyö	0	0 %
25. työ	2	10 %
yht.	5	8 %
OA- ja eA-yhtymien säilyminen		
9. puuroa	11	52 %
12. korkea	6	29 %
10. levveä/leveä	8	38 %
14. verkkoa	14	67 %
20. voi toivoa	11	52 %
yht.	50	48 %